

MUZEA UNIWERSYTETAMI KULTURY

Rok X, nr 1 (79)

styczeń—marzec 1969

Muzeum w Grudziądzu jest otwarte: we wtorki w godz. 10.00—18.00, w środy, czwartki, piątki i soboty w godz. 10.00—15.00, w niedziele i święta w godz. 10.00—14.00. W poniedziałki i dni poświęcone Muzeum jest zamknięte. We wtorki wstęp bezpłatny. W pozostałe dni opłata wynosi: normalna — 1 zł, ulgowa — 0,50 zł, a dla grup powyżej 10 osób — 0,25 zł od osoby.

Gruczno, pow. Świecie n. Wisłą. Widok grodziska od strony wschodniej (patrz artykuł „Badania archeologiczne grudziądzkiego Muzeum w roku 1968”).

wystawy

← stałe

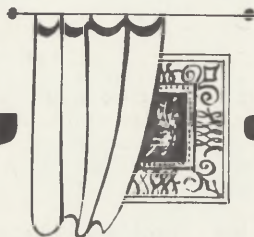
+ PRADZIEJE ZIEMI CHEŁMIŃSKIEJ

+ HISTORIA GRUDZIĄDZA

+ KULTURA MATERIALNA OKOLIC
GRUDZIĄDZA

+ GALERIA WSPÓŁCZESNEGO MA-
LARSTWA POMORSKIEGO

wystawy

czasowe

MALARSTWO ZENONA KORYTOWSKIEGO I JOZEFA FIGIELI. Ekspozycja twórczości malarskiej dwóch reprezentantów współczesnej polskiej plastyki — okręgów: Bydgoskiego (Zenon Korytowski) i Gdańskiego ZPAP (Józef Figiel). Wystawy składały się z 30 prac Z. Korytowskiego i 23 obrazów J. Figieli. Udostępniono je zwiedzającym grudziądzkie Muzeum w okresie od 22 grudnia 1968 r. do 23 lutego 1969 r.

GRAFIKA OKRĘGU BYDGOSKIEGO ZPAP. Zbiorowa wystawa prac graficznych współczesnych artystów-plastyków bydgoskiego Okręgu ZPAP, czynna w grudziądzkim Muzeum od dnia 27 lutego do 31 marca 1969 r. Całość składała się z 52 prac 18 autorów, wśród których znajdowały się grafiki m. in. Bronisława Zygryda Nowickiego, Krystyny Szalewskiej, Andrzeja Nowackiego, Romana Kobierskiego, Krzysztofa Candra.

wystawy

ruchome

GRAFIKA ARTYSTÓW WOJ. BYDGOSKIEGO. Wystawa grafiki artystów woj. bydgoskiego ze zbiorów grudziądz-

kiego Muzeum, udostępniona od dnia 17 stycznia 1969 r. w Klubie przy ul. Warszawskiej w Grudziądzu.

AKWARELE STANISŁAWA MASŁOWSKIEGO. Ekspozycja akwarel słynnego polskiego rysownika i akwarelisty, zorganizowana w Międzyzakładowym Klubie Zw. Zawodowego Pracowników Przemysłu Spożywczego i Cukrowniczego w Grudziądzu — od dnia 8 marca 1969 r.

WSTĘP DO ARCHEOLOGII. To tytuł pierwszej wystawy z cyklu oświatowych ekspozycji archeologicznych, które będą organizowane przez grudziądzkie Muzeum w Technikum Ekonomicznym w Grudziądzu. Na pierwszy pokaz złożyło

się kilkanaście eksponatów ze zbiorów naszego Muzeum, charakterystycznych dla trzech epok archeologicznych: kamienia, brązu i żelaza. Wystawę udostępnił młodziemu Technikum w dniu 7 marca 1969 r.

GRAFIKA JOHANNESA BRAUERA. Wystawa grafiki współczesnego niemieckiego artysty-plastyka, zorganizowana ze zbiorów grudziądzkiego Muzeum w Klubie przy ul. 6 Marca w Grudziądzu. Ekspozycję udostępnił zwiedzającym w dniu 22 marca 1969 r.

RYSZARD BOGUWOLSKI

Badania archeologiczne grudziądzkiego Muzeum w roku 1968

GRUCZNO, pow. Świecie n. Wisłą, stan. 2

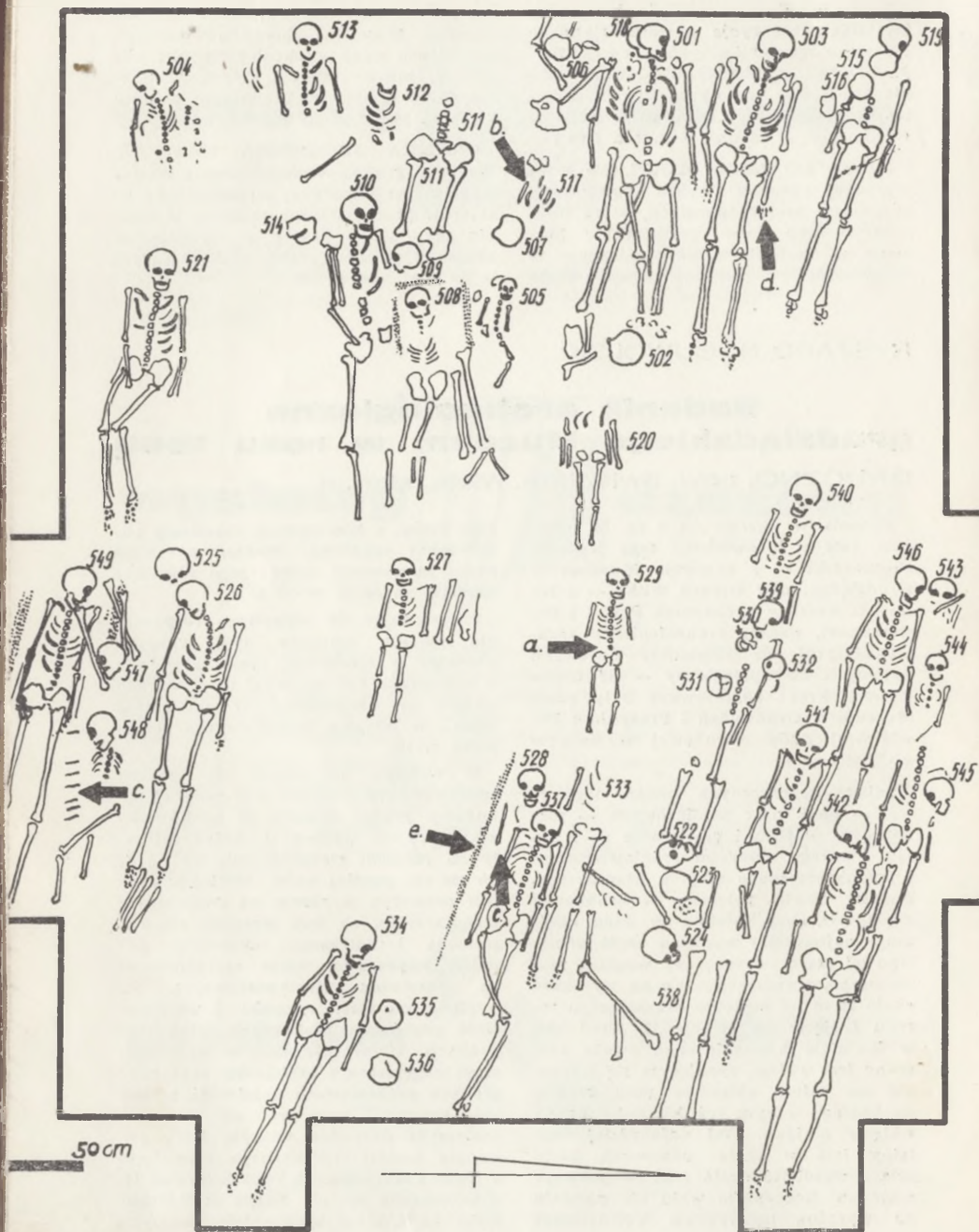
Badania w okresie od 2 do 30 września 1968 r. prowadzili: mgr Ryszard Boguwolski — z ramienia Muzeum w Grudziądzu, mgr Gerard Wilke — z ramienia Katedry Archeologii Polski i Powszechnej, nadzór archeologiczny sprawował prof. dr Kazimierz Żurowski, natomiast antropologiczny — dr Guido Kriesel. Prace finansowane były przez Muzeum w Grudziądzu i Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Świeciu n. Wisłą.

Zakres tegorocznych badań obejmował — obok prac pomiarowych — rozpoznanie obiektu i powiązanie go z resztą dużego wczesnośredniowiecznego i średniowiecznego zespołu osadniczego. Badany obiekt położony w środkowej części wsi, obok kościoła św. Jana, obejmuje najbardziej wyniosłą część odciętego od reszty wysoczyzny wzgórza morenowego, wynoszącego się na wysokość około 30 m od poziomu otaczającego terenu (zdjęcie na stronie 1). Grodzisko w kształcie nieregularnego owalu otoczone jest wałem, rysującym się wyraźnie na całym obwodzie poza częścią wschodnią, w tym też kierunku opada wklęsły majdan. Wał najbardziej czytelny jest w części północnej, gdzie osiąga wysokość około 4 m od poziomu majdanu. Rozsypisko wału nie pozwala na wyraźne uchwycenie wewnętrznej

jego stopy, a tym samym określenie powierzchni majdanu. Według obecnego stanu zachowania można jego rozmiary określić na około 30×50 m.

Przystępując do wstępnego rozpoznania obiektu założono dwa wykopy: pierwszy w środkowej części grodziska o wymiarach 4×5 m, drugi o wymiarach 4,5×4,5 m usytuowany w zachodniej części, w miejscu wewnętrznego rozsypiska wału.

W wykopie pierwszym (I), zamiast spodziewanych reliktyw wewnętrznej zabudowy grodu, odkryto 50 pochówków szkieletowych (rycina 1), które zalegały na różnych głębokościach, bo od 40 do 180 cm poniżej darni. Dokładna analiza pozwoliła wyróżnić na omawianym cmentarzysku aż trzy warstwy rozmieszczenia i zalegania szkieletów. Ich układ odpowiada trzem wyróżnionym tu warstwom stratygraficznym. Ze względu na duże skupisko i warstwowość grobów w nielicznych tylko wypadkach, tj. w miejscach o najmniej zagęszczeniu szkieletów oraz przy grobach pochowanych najgłębiej, można było uchwycić jamę grobową. W rzucie poziomym wszystkie odkryte jamy posiadały kształt wydłużonego prostokąta o lekko zaokrąglonych rogach (rycina 2), o wymiarach średnio 2×0,55 m i głębokości ca 0,70 m. W zasadzie zmarłych

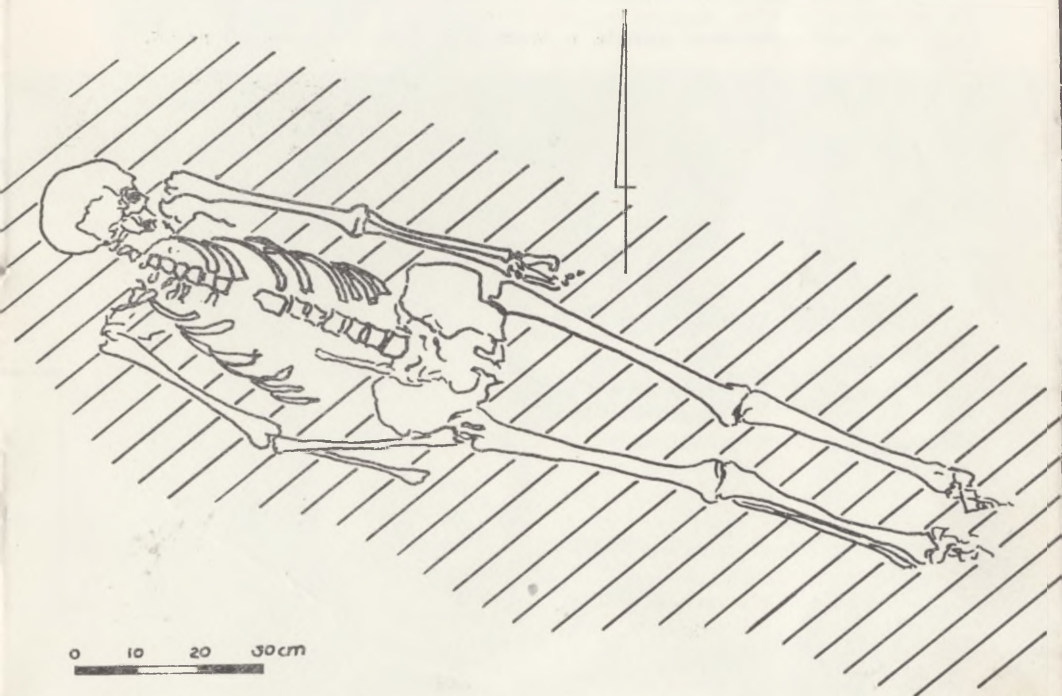
Ryc. 1. Gruczno, pow. Swiecie n. Wislą, stan. 2. Plan zbiorczy szkieletów z wykopu nr I.
 a) pochewka skórzana noża, b) paciorki gliniane, c) gwoździe żelazne, d) pierśconek,
 e) fragmenty trumny drewnianej

chowano bezpośrednio w jamie, tylko niektóre szkielety wskazują na pochówek w trumnach, o czym świadczą drobne fragmenty drewna oraz gwoździe żelazne, którymi były zbijane. Ze względu na dużą ilość zniszczonych szkieletów i ich wtórne przesunięcie trudno jest określić układ wszystkich pochówków. Opierając się na grupie szkieletów dość dobrze zachowanych trzeba stwierdzić, że układ ich w jamach nie przedstawiał się jednolicie. Pomimo przewagi szkieletów wyprostowanych, część wykazywała różne odchylenia: na bok, z podkurczonymi nogami (zdjęcie nr 2) itp. Kończyny górne spoczywały zwykle równoległe wzdłuż osi szkieletu lub w ten sposób, że dłonie znajdowały się na miednicy, czasem na klatce piersiowej. Ciekawie ułożono szkielet nr 502 (zdjęcie nr 3). Pozycja jego odbiega w sposób zasadniczy od pozostałych: leży plecami do góry, co świadczy o pewnych

bliżej nie znanych praktykach, być może związanych z wierzeniami lub magią.

Wszystkie wydobyte dotąd szkielety (w liczbie 50) ułożone były w kierunku zachód (głowa) — wschód (nogi), z nieznacznymi odchyleniami. Na podstawie wstępnych obserwacji nie wykazują one szczególnych prawidłowości w rozkładach płci i wieku, obejmując kategorię wieku od infans do maturus i przynależność do obu płci.

Tak znaczne zagęszczenie grobów na omawianym cmentarzysku oraz ich układ warstwowy jest dowodem długotrwałego jego użytkowania. Bardziej szczegółowo sprawę tę jednak będzie można rozstrzygnąć dopiero po przeprowadzeniu dalszych prac badawczych. Prowizoryczne obliczenia, dokonane na podstawie kilku sondaży i ogólnej oceny obszaru cmentarzyska, wskazują, że liczba grobów może wynosić kilkaset.

Ryc. 2. Gruczo, pow. Świecie n. Wisłą, stan. 2. Rzut poziomy jamy grobowej

Wykop drugi (II) pozwolił na odkrycie interesującego układu stratygraficznego, na który składało się trzynaście warstw kulturowych, oznaczonych od I do XIII, zalegających na głębokość 3,9 m. Tworzyły one wewnętrzne rozsypisko konstrukcji wału obronnego, zniszczonego kataklizmem zakończonym gwałtownym pożarem, kryjąc pod zgliszczami relikty wewnętrznej zabudowy grodu. Wykop ten dostarczył, obok zabytków (m. in.

grocika strzały z zadziórami i bełtu kuszy), niewielkiej ilości materiału ceramicznego, na który składały się ułamki naczyń glinianych ręcznie lepionych, górą obtaczanych.

W świetle dotychczasowych materiałów cmentarzysko zlokalizowane na majdanie grodziska datować można na XIII—XIV wiek, grodzisko zaś w ramach chronologicznych IX—XI wieku.

GRUCZNO, pow. Świecie n. Wisłą, stan. 1

W roku 1967 zakończono prace wykopaliskowe na cmentarzysku wczesnośredniowiecznym w Grucznie, datowanym na XI—XIII w., osiągając wyraźnie jego krańcowe partie. Podczas czteroletnich prac wyeksplorowano w sumie 460 po-

chówków. Pod pochówkami szkieletowymi odkryto również 39 jam osadniczych oraz 2 półziemianki, należące do egzystującej tutaj w IX—X wieku osady otwartej.

Zdj. 2. Gruczno, pow. Świecie, n. Wisłą, stan. 2. Grób szkieletowy nr 537.

Zadaniem naszych badań w roku 1968 było odsłonięcie dalszych partii tej osady, dla zorientowania się w stratygrafii terenu. W tym celu założono dwa wykopy, każdy o powierzchni ćwiartki arowej. Wykopy zostały zlokalizowane w północno-wschodniej części domniemanego zasięgu osady, usytuowane wzdłuż pasa północ-południe.

Stwierdzono dwa poziomy osadnicze.

Pod warstwą kulturową (warstwa II) natrafiono na półziemiankę, zbliżoną w kształcie do wydłużonego owalu; w przekroju pionowym — nieckowata. Wypełniała ją czarna, sprażona ziemia, z silny-

Zdj. 3. Gruczno, pow. Świecie n. Wisłą, stan. 2. Grób szkieletowy nr 502.

mi śladami spalenizny. Zachowały się również ślady po słupkach konstrukcyjnych, które sięgały do 0,70 m głębokości.

Odsłonięte dwa poziomy osadnicze dostarczyły, obok kilku zabytków, dużej ilości materiału ceramicznego, w świetle którego półziemiankę datować można w ramach chronologicznych na IX—X w., zaś warstwę II na okres XII—XIII w.

Tegoroczne badania grudziądzkie Muzeum na omawianym stanowisku — prowadzone przez mgra Ryszarda Boguwołskiego, kierującego Działem Archeologicznym — były finansowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Bydgoszczy oraz nasze Muzeum.

PARSKI, pow. Grudziądz, stan. 1

Prowadzone przez grudziądzkie Muzeum badania miały charakter ratowniczy. Badana osada ludności kultury łużyckiej znajduje się w odległości 400 m na północny wschód od wsi, na gruntach Franciszka Rutkowskiego. Usytuowana na terenie piasnicy, prawie całkowicie zniszczonej przez prace budowlane tamy wodnej na Wiśle w 1953 r. Celem tegorocznych prac ratowniczych było zabezpieczenie oraz przebadanie obszaru najbardziej zagrożonego. Wytyczono wykopy o wymiarach dwóch ćwiartek arowych, wzdłuż wschodniej krawędzi piasnicy, najbardziej zagrożonej z powodu obsuwania się piasku.

Rezultatem tych prac było wyeksplorowanie 9 jam osadniczych oraz 1 paleńska. Zalegały one ca 40—60 cm pod powierzchnią ziemi ornej. W rzucie poziomym kształt ich był najczęściej kołisty lub nieregularny, w przekroju pionowym nieckowaty lub półkolisty. Inwentarz jam składał się głównie z ułamków ceramiki, polepy, węgla drzewnych i kości zwierzęcych. Wśród ceramiki wyróżnić można fragmenty mis, kubków i dzbanów. Jamy — ze względu na wartość — można podzielić na odpadkowe i produkcyjne.

Materiał ceramiczny, forma i wykonanie, nawiązują do ceramiki osadniczej kultury łużyckiej i wstępnie można go datować na okres halsztacki.

Równoległe z pracami nad osadą prze-

prowadzono kilkakrotnie badania powierzchniowe najbliższej okolicy i zlokalizowano drugą osadę łużycką, znajdującą się w odległości 0,5 km na północny zachód od badanego stanowiska.

JAWORZE, pow. Wąbrzeźno, stan. 1

Przedmiotem badań było cmentarzysko, położone na piaszczystym wzniesieniu znajdującym się częściowo pod uprawą, częściowo zaś pełniącym rolę piasznicy. W związku z tym stanowisko narażone było na systematyczne niszczenie. Właścicielem pola jest Piotr Szażyński, który w 1965 r. zgłosił odkrycie grobu szkieletowego, wyposażonego w parę ostróg i fibulę brązową.

Tegoroczne badania naszego Muzeum miały charakter ratowniczy. Prowadzono je przez okres 12 dni. Ograniczono się wyłącznie do dwóch rowów zwiadowczych, o szerokości 1 m i długości 25 m. Szurfy sytuowano w południowej partii wzniesienia, najbliższej miejsca wybierania piasku. W wyniku podjętych prac natrafiono na duże ilości materiałów luźnych oraz dwa groby ciałopalne, z których jeden był niedużym grobem ja-

nowym. W kilku wypadkach zachowały się jedynie dolne partie grobów, części górne zostały zniwelowane przez orkę. Materiał kostny wystąpił w postaci drobnych i niezbyt licznych kawałków. Ceramika — znaleziona również jedynie w drobnych fragmentach — to w większości lepiona ręcznie, grubej roboty oraz — mniej liczna — siwa, robiona na kole. Oprócz tego natrafiono na stosunkowo dużą ilość stopów szkła, kilka małych ułamków zapinek brązowych, fragment grzebienia, przęślik oraz szereg nie określonych fragmentów przedmiotów brązowych, pochodzących ze zniszczonych grobów jamowych.

Wspomniany wyżej materiał należy wstępnie datować na III i IV wiek n. e.

Badania finansowane były przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Bydgoszczy.

Komunikat o pracach archeologicznych prowadzonych w rejonie Bzowa w powiecie świeckim

Realizując długofalowy plan badań skoncentrowanych nad osadnictwem wczesnośredniowiecznym międzyrzecza Gwdy i Wisły przeprowadzono jesienią 1968 roku badania weryfikacyjno-sondżowe osiedli obronnych położonych w Bzowie, jak również ich najbliższego zaplecza osadniczego. Rejon Bzowa od dawna budził zainteresowania różnych badaczy, a to głównie z powodu lokalizacji w niedalekiej od siebie odległości

trzech grodzisk, które są omówione w powyższym komunikacie. Badaniami z ramienia Muzeum w Grudziądzu i Katedry Archeologii Polski i Powszechnej Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu kierowali mgr Ryszard Boguwolski i mgr Gerard Wilke. Prace finansowane były przez powyższe placówki oraz Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Świeciu.

Bzowo, stan. 2

Grodzisko wyżynne usytuowane na cyplu wysoczyzny morenowej położone jest około 200 m na wschód od szosy Warlubie—Osiek—Krusza (rycina 3). Powierz-

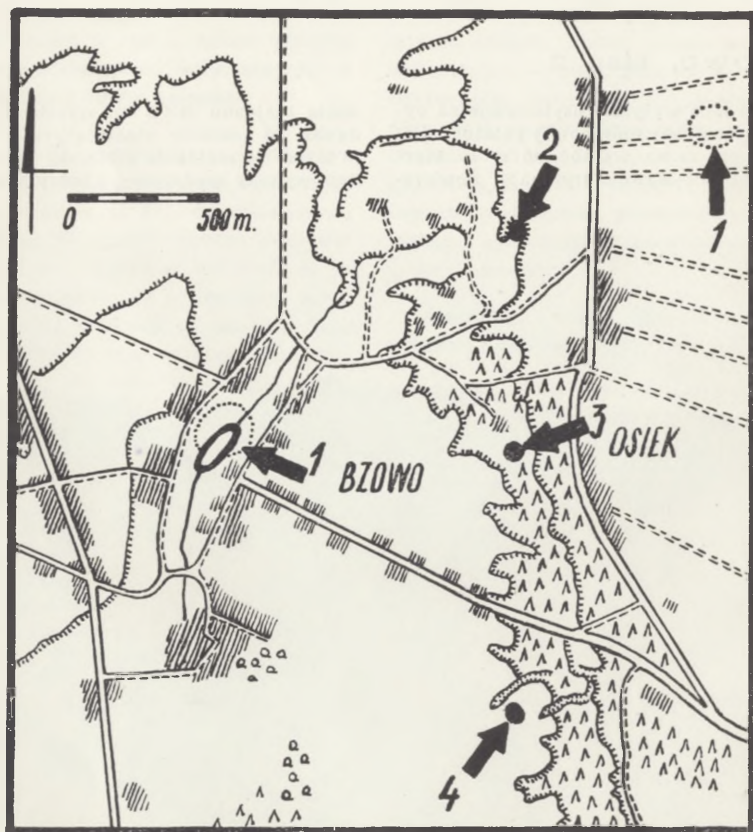
chnia majdanu 45×75 m, wysokość grodziska od poziomu otaczających go pól — 20 m. Na majdanie grodziska założono dwa wykopy sondżowe, z których ozna-

Zdj. 4. Bzowo, pow. Świecie n. Wisłą, stan 2. Widok grodziska od strony wschodniej

czony nr 1 zasługuje na szczególną uwagę. Pod warstwą humusu ornego wystąpił brunatny piasek przesycony sprażoną w ogniu gliną (w-wa II). Poniżej zalegała warstwa o podobnej konsystencji, jednak z przewagą sprażonej gliny (w-wa III) oraz szarobrunatny piasek, w którym odkryto kilkanaście spalonych bierwion o średnicy 0,08–0,10 m i drznie o szerokości do 0,15 m (w-wa IV). Aczkolwiek brak już w obecnej chwili czytelnych śladów wałów obronnych, to powyższy sondaż jest niewątpliwym wy-

znacznikiem miejsca zalegania reliktyw tego wału, a odstępiony układ stratygraficzny wskazuje, że uległ on zniszczeniu w wyniku kataklizmu zakończonym gwałtownym pożarem. W świetle odkrytego materiału ceramicznego grodzisko datować można na dwa okresy, pierwszy na X–XI wiek¹⁾, zaś drugi na okres średniowieczny. Przyszłe systematyczne prace wykopaliskowe wyświetlą niewątpliwie, jaki jest związek chronologiczny odkrytych reliktyw wału z dwoma okresami egzystencji tego osiedla.

Ryc. 3 Plan sytuacyjny rozmieszczenia stanowisk archeologicznych

Bzowo, stan 3

Domniemane grodzisko stożkowate usytuowane na krawędzi wysoczyzny morenowej, położone jest w odległości około 700 m na południe od grodziska — stanowisko 2 i około 200 m od szosy Warlubie—Osiek—Krusza (por. rycina 3). „Majdan” obiektu, lekko wklęsły, otoczony jest podkowiastym wałem otwartym w kierunku północnym. Wysokość domniemanego grodziska około 9 m (od wschodu). Na górnej płaszczyźnie obiektu założono trzy wykopy sondażowe, które nie dostarczyły żadnego materiału

zabytkowego. Jeżeli chodzi zaś o układ stratygraficzny, to do głębokości 1,5 m zalegał żółty piasek. Obiekt ten określany był dotychczas jako grodzisko typu stożkowatego; w świetle uzyskanych wyników trzeba powyższy wynik przyjąć z dużym zastrzeżeniem. Niewykluczone, że mógł to być również punkt obserwacyjny lub też kopiec graniczny. Kwerenda źródeł pisanych pozwoli niewątpliwie na bliższe wyjaśnienie tego problemu.

Bzowo, stan. 4

Grodzisko nizinne, kolistego kształtu, otoczone pierścieniowatym wałem i dookólną fosą, położone jest na południe od drogi prowadzącej z Bzowa do Kruszy, w niedalekiej odległości od krawędzi wysoczyzny morenowej (por. rycina 3). Podstawa grodziska — 35×35 m, powierz-

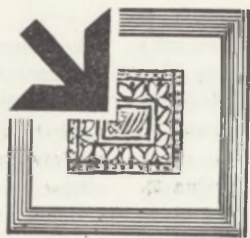
chnia majdanu — 17×17 m, wysokość wałów od dna fosy do jego szczytu — 3 m.

W świetle odkrytego materiału ceramicznego powyższe grodzisko datować można na IX—X wiek¹⁾.

¹⁾ Z egzystencją pierwszej fazy tego grodu można łączyć odkryte w 1962 roku cmentarzysko szkieletowe datowane na XI wiek — Osiek, stan 1, położone około 800 m na północny wschód od grodziska (K. Przewoźna, *Komunikat o pracach archeologicznych w okolicach Swiecia nad Wisłą w 1962 roku*, *Rocznik Grudziądzki*, t. 4:1965, s. 212), oraz osadę otwartą datowaną na XI—XII wiek (Wł. Łęga, *Kultura Pomorza we wczesnym średniowieczu na podstawie wykopalisk*, Toruń 1930, s. 567, poz. 128).

²⁾ Łęga zalicza błędnie obiekt do „obozowisk średniowiecznych”, sugerując się zapewne rzekomym prostokątnym jego kształtem (*Kultura Pomorza...*, s. 307, 308). Obserwacja zewnętrznych partii grodziska pozwala na wyjaśnienie tej pomyłki, która jest rezultatem odpowiedniego tylko oborywania terenu przyległego do wałów.

Z naszego

muzeum

W ramach prowadzonego przez grudziądzkie Muzeum „Uniwersytetu Kultury” kontynuowano w pierwszym kwartale 1969 r. dwa cykle prelekcji z przeźrocami: „XXV-lecie PRL — osiągnięcia w dziedzinie kultury” i „Przechadzka po muzeach świata”. Harmonogram odbytych zajęć przedstawiał się następująco:

- 14.I.1969 r. — mgr Bogusław Mansfeld: „Rozwój architektury i rzeźby w Polsce”.
- 28.I.1969 r. — mgr Jerzy Frycz: „Muzea NRD — Muzeum Pergamon w Berlinie i Galeria Drezdeńska”.
- 11.II.1969 r. — art. plast. Hanna Makowiecka: „Polska grafika artystyczna i użytkowa”.
- 25.II.1969 r. — dr Zygmunt Ważbiński: „Muzea angielskie”.
- 11.III.1969 r. — prof. dr Kazimierz Żurowski: „Badania nad Tysiącleciem Państwa Polskiego w świetle wykopalisk”.
- 23.III.1969 r. — mgr Józef Poklewski: „Muzea radzieckie”.

Grudziądzki Oddział Kujawsko-Pomorskiego Towarzystwa Kulturalnego wespół z naszym Muzeum zorganizowali w dniu 19 lutego 1969 r. kolejną udaną imprezę muzyczną. Miała ona specjalny charakter — w jej programie bowiem, uwzględniającym 496 rocznicę urodzin Mikołaja Kopernika — znalazła się wykonana w grudziądzkim Muzeum po raz pierwszy komedia mądrygałowa. Wykonawcą był zespół Capella Bydgostiensis Filharmonii Pomorskiej pod dyrekcją Stanisława Gałońskiego. Imprezę muzyczną poprzedził okolicznościowy odczyt prezesa Oddziału KPTK w Grudziądzu dra Stanisława Myśluborskiego-Wołoskiego, poświęcony działalności Mikołaja Kopernika, ze szczególnym uwzględnieniem jego wystąpienia w Grudziądzu w roku 1522.

Frekwencja zwiedzających zbiory grudziądzkiego Muzeum na wszystkich wystawach stałych, czasowych i ruchomych wyniosła w pierwszym kwartale 1969 r. ogółem 8.057 osób, w tym 4.550 osób na wystawach ruchomych, zorganizowanych poza stałym terenem ekspozycyjnym oraz 3.507 osób (w tym 66 wycieczek z 1.693 uczestnikami) w samym gmachu Muzeum.

(bos)

wydawnictwa nadesłane

- Alberowa Z. — Laka japońska, Kraków 1968 r.
- Artamowski H., Kaput W. — Informator archiwów państwowych woj. rzeszowskiego, Rzeszów 1968.
- Blumówna H. — Grafika polska ok. roku 1900, Kraków 1968.
- II Festiwal Sztuk Pięknych, Warszawa 1968.
- Fontes Archaeologici Posnanienses, Poznań 1968.
- Gębczak J., Strauss St. — Biblioteka Muzeum Śląskiego, Informator I, Wrocław 1953.
- Grafika toruńska, katalog wystawy, Toruń 1968.
- Grafika z Pragi, katalog wystawy, Szczecin 1968.
- Guido Reck — malarstwo, rysunek, Bydgoszcz 1968.
- Haisig M. — Bolesław Podczaszyński — sfragistyk i archeolog, Wrocław 1952.
- Ikony w muzeach woj. rzeszowskiego, Rzeszów 1968.
- Informator Konserwatora Zabytków Archeologicznych na woj. wrocławskie, Wrocław 1967.
- Jakubowska H. — Współczesna plastyka obrzędowa Opolszczyzny, Opole br.
- Kazimierz Ostrowski, katalog wystawy, Kopenhaga 1965.
- Konserwacja zbiorów muzealnych, Wrocław 1965.
- Mazurkiewicz J. — Wybrane Kopernikana ze zbiorów w Szwecji, Toruń 1969.
- Muzea walki, t. 1, Warszawa 1968.
- Muzealnictwo przyrodnicze w Polsce, t. 22, Warszawa 1968.
- Muzeum i zabytki powiatu kłodzkiego w latach 1945—1968.
- Muzeum Świętokrzyskie w Kielcach, Kielce 1968.
- Pieniądz polski w 50-leciu 1918—1968, katalog wystawy, Bydgoszcz 1968.
- Plakat międzywojenny „Biblioteki Polskiej” w Bydgoszczy, katalog wystawy, Bydgoszcz 1968.
- Prace i materiały z badań etnograficznych, Rzeszów 1968.
- Prace Muzeum Ziemi, nr 13, Warszawa 1968.
- Ratusz wrocławski, Wrocław br.
- Rocznik Białostocki, t. 8, Białystok 1968.
- Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego, t. 5, Kraków 1968.
- Rocznik Muzeum w Toruniu, t. 3. Toruń 1968.
- Rogalowa S. — Zarys historii rolnictwa polskiego, Poznań 1968.
- Ruch rewolucyjny na Rzeszowszczyźnie, Rzeszów 1968.
- Skansen bartniczo-pszczelarski, Radom br.
- Szlakiem chwały oręża polskiego przez Białostoczczyznę, Białystok 1969.
- Tobiaszowa Z. — Portrety Stanisława Marszałkiewicza (1789—1872), Kraków 1968.

- III Ogólnopolski Konkurs „Nasze wojsko”, katalog wystawy, Toruń 1968.
XXXIV Biennale, Venezia 1968.
- Turczak Ł. — Polski plakat muzealny, wystawa, Przemyśl 1968.
- Turczak Ł. — Wystawa exlibrisu z kolekcji Mariana Słowika, Przemyśl 1968.
- Turczak Ł. — Zenon Henryk Rachfalski — wystawa malarstwa, Przemyśl 1968.
- Więś w malarstwie Piotra Michałowskiego, Przemyśl 1968.
- Wiadomości Archeologiczne, t. 33, Warszawa 1968.
- Więcek A. — Polskie medaliony i plakietki portretowe XIX i XX w., Wrocław 1968.
- Wizerunek Polaka w malarstwie współczesnym, katalog, Bydgoszcz 1968.
- W 50-lecie powstania KPP w Kielecczyźnie, Kielce 1968.
- Żelewska M. — Polskie kobierce, gobeliny i kilimy XVII—XIX w., Gdańsk 1968.
- Żuławiński J. — Walka narodu polskiego o wyzwolenie Śląska w XX w., Wrocław 1965.

Wydawca: Muzeum w Grudziądzu, ul. Wodna 3/5, tel. 31-39
Redaguje Kolegium. Nakład 500 egz.

GrZGraf. 1484 - 28.4.69 - M-7/968 - 500 brosz.